

PAŃSTWO I SPOŁECZEŃSTWO

STATE AND SOCIETY

E-ISSN 2451-0858 ISSN 1643-8299

ROK XXIII: 2023, NR 2

DOI: 10.48269/2451-0858-pis-2023-2-004

Data wpłynięcia: 3.08.2022

Data akceptacji: 23.10.2023

ROZWIJANIE ZDOLNOŚCI UCZNIÓW ZAGROŻONYCH NIEDOSTOSOWANIEM SPOŁECZNYM

Ewelina Winiarczyk-Waleniak

dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Społecznych
<https://orcid.org/0000-0002-9436-1311>

Streszczenie

Rozwijanie zdolności i uzdolnień uczniów jest zarówno zadaniem, jak i wyzwaniem współczesnej edukacji. Kwestia ta jest szczególnie ważna dla uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym, ponieważ bazowanie na potencjale posiadanym przez tych młodych ludzi może prowadzić do ich szybszego usamodzielnienia. W artykule zdefiniowano termin „zdolność” oraz ukazano spektrum zdolności wyróżnionych przez Janinę Uszyńską-Jarmoc, Beatę Kunat i Jerzego Mantura. W dalszej części zaprezentowano sposoby rozwijania poszczególnych rodzajów zdolności wychowanków Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii w Solcu nad Wisłą.

Słowa kluczowe: niedostosowanie społeczne, zdolności, uczeń zdolny

Developing the abilities of students at risk of social maladjustment Abstract

Developing students' abilities and talents is both a task and a challenge of modern education. This issue is particularly important for students at risk of social maladjustment, because building on the potential possessed by these young people can lead to their faster socialization. The paper presented here defines the term “abilities” and the spectrum of abilities distinguished by Janina Uszyńska-Jarmoc,

Beata Kutnar and Jerzy Mantur is shown. The following section present ways to develop particular types of abilities of the charges of the Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii w Solcu nad Wisłą were presented.

Key words: social maladjustment, abilities, gifted student

Wprowadzenie

Współczesny świat stawia przed młodym człowiekiem liczne wymagania. Młoda osoba powinna być kreatywna i twórcza zarówno w myśleniu, jak i w działaniu, powinna mieć ugruntowaną wiedzę oraz konkretne umiejętności. Stąd też nasuwa się pytanie, jakie podjąć działania, aby uzyskać takie efekty. W jaki sposób może oddziaływać szeroko rozumiane otoczenie społeczne, aby przyczynić się do rozwoju zdolności młodego człowieka? Artykuł składa się z dwóch części: w pierwszej dokonano – w skrótovej formie – charakterystyki terminu „zdolność”; w drugiej części ukazano, w jaki sposób w Młodzieżowym Ośrodku Socjoterapii (MOS) w Solcu nad Wisłą rozwijane są poszczególne rodzaje zdolności wśród jego wychowanków. Opisane poniżej działania realizowane były przez uczniów klas VI–VIII szkoły podstawowej oraz klas I–III szkoły branżowej. Zastosowano strategię badań ilościowych z wykorzystaniem metody monografii pedagogicznej¹. Wiele działań realizowanych w placówce może stanowić inspirację zarówno do pracy z dziećmi i młodzieżą starszą, jak również dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej.

Zdolności - definicyjne ujęcia

Zbigniew Pietrasiński definiuje zdolności jako „różnice indywidualne, które sprawiają, że przy jednakowej motywacji i uprzednim przygotowaniu poszczególni ludzie osiągają w porównywalnych warunkach zewnętrznych niejednakowe rezultaty w uczeniu i działaniu”². Maria Tyszkowa stoi na stanowisku, że występuje korelacja pomiędzy zdolnościami a podejmowanymi przez człowieka działaniami. To właśnie zdolności posiadane przez osobę stanowią istotny element procesu uczenia się. Warunkują one zarówno możliwości, jak również szybkość przyswajania materiału i jego wykorzystywanie w innych działaniach podejmowanych przez człowieka³. Kazimiera Tyborowska zauważa, że zdolności to czynniki, które pozwalają człowiekowi na podejmowanie działań, które

¹ Tadeusz Pilch wskazuje, że najlepszą metodą do badania działalności placówki jest monografia pedagogiczna, która mieści się w strategii badań ilościowych. T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, wyd. 2 popr. i rozsz., Żak, Warszawa 2001, s. 75–77.

² Z. Pietrasiński, *Zdolności*, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, PWN, Warszawa 1976, s. 736.

³ Zob. M. Tyszkowa, *Zdolności, osobowość i działalność uczniów*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990, s. 11–12.

jest on w stanie lepiej wykonać od innych ludzi⁴. Natomiast Wenancjusz Panek zwraca uwagę, że to posiadane przez człowieka zdolności w znacznym stopniu pozwalają na efektywniejsze i skuteczniejsze podejmowanie działań w wielu obszarach życiowych. Autor stwierdza, że zdolności to „właściwości psychiczne funkcjonalnie związane z podłożem organicznym stanowiące sprawne i skuteczne wykonywanie prostych, złożonych i coraz bardziej skomplikowanych czynności i działań w procesie uczenia się i pracy”⁵. Tomasz Knopik, analizując pojęcie zdolności, dochodzi do wniosku, że są to cechy indywidualne charakteryzujące każdego człowieka. Ich posiadanie stanowi istotny element podejmowanej przez człowieka aktywności⁶. Z kolei Tadeusz Lewowicki w swoich rozważaniach wskazuje, że posiadany przez człowieka zasób zdolności i uzdolnień w znaczący sposób może warunkować osiąganie przez niego wysokich rezultatów w danej dziedzinie. Zdolności „są określeniem pewnej potencjalnej możliwości do wykonania czynności, uzdolnienia zaś to określenie zespołu zdolności oraz nabytych wiadomości i umiejętności, które wpływają na poziom wykonywania danej czynności – na aktualnie uzyskany wynik”⁷. Wiesława Limont przyjmuje następującą definicję zdolności: są to „różnice indywidualne w funkcjonowaniu procesów poznawczych, angażujących takie funkcje, jak pamięć, uwaga, a także obejmujących strategie rozumowania i przetwarzania informacji”⁸. Zespół badaczy – Janina Uszyńska-Jarmoc, Beata Kunat i Jerzy Mantur – podkreśla, że dzięki posiadanym zdolnościom osoba ma możliwość osiągania wyników w poszczególnych obszarach funkcjonowania człowieka⁹, a Wincenty Okoń – że zdolności to „możliwość uzyskania spodziewanych wyników przy wykonywaniu danych czynności w określonych warunkach zewnętrznych”¹⁰.

Hanna Stachera, Anna Kijo i Justyna Wilińska w swoich rozważaniach dotyczących zdolności stwierdzają, że ich przejawem „jest niezawodność, samodzielność i skuteczność w podejmowanej działalności. Zdolność polega na łatwym docieraniu do źródeł informacji, szybkim nabywaniu i przetwarzaniu wiadomości.

⁴ Zob. K. Tyborowska, *Problemy współczesnej psychologii: wybrane zagadnienia*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1964, s. 206.

⁵ W. Panek, *Zachowanie się szczególnie zdolnych uczniów w sytuacjach szkolnych*, [rozprawa habilitacyjna], Sekcja Wydawnicza Filii UW, Białystok 1977, s. 58.

⁶ Zob. T. Knopik, *Zafascynowani światem. Efektywne wspieranie rozwoju zdolności i zainteresowań uczniów w codziennej praktyce szkolnej*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2018, s. 5.

⁷ T. Lewowicki, *Kształcenie uczniów zdolnych*, wyd. 2, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1986, s. 37.

⁸ W. Limont, *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Sopot 2010, s. 17 cyt. za: N. Cybis, E. Drop, T. Rowiński, J. Ciecuch, *Uczeń zdolny – analiza dostępnych narzędzi diagnostycznych. Raport przygotowany w ramach projektu Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2013, s. 20.

⁹ Zob. J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, J. Mantur, *Zdolny, ale jak?: (auto)diagnoza zdolności i uzdolnień uczniów*, Centrum Kształcenia Ustawicznego, Białystok 2005, s. 29.

¹⁰ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1992, s. 463.

[...] również jako umiejętność podejmowania właściwych decyzji¹¹. Howard Gardner w odniesieniu do zdolności używa z kolei terminu „inteligencja”. Uznaje on, że jest ona „zdolnością do rozwiązywania problemów albo kształtowania wytworów ludzkiej pracy, która ceniona jest w jednym lub kilku kręgach kulturowych lub społecznościowych”¹².

Rozpoznawanie oraz rozwijanie zdolności jest jednym z podstawowych zadań, które stoją przed współczesną szkołą. Dlatego na potrzeby artykułu postawiono pytanie: czy i w jaki sposób rozwijane są poszczególne rodzaje zdolności wychowanków Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii w Solcu nad Wisłą¹³? Klasyfikację zdolności przyjęto za Uszyńską-Jarmoc, Kunat i Manturem, którzy poddając analizie to zagadnienie, wyróżnili następujące rodzaje zdolności: matematyczne, technologiczne i informatyczne, przyrodnicze, naukowo-analityczne, twórcze oraz kreatywność, przedsiębiorczo-innowacyjne, przywódcze/społeczne, lingwistyczne/językowe, literackie, plastyczne, muzyczne, aktorskie, a także sportowe¹⁴.

Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii w Solcu nad Wisłą – przykłady dobrych praktyk

Zdolności matematyczne

Pierwszym rodzajem zdolności są zdolności matematyczne. Wadim A. Krutiecki definiuje je jako „zdolności do tworzenia uogólnionych, zredukowanych, elastycznych i odwracalnych skojarzeń oraz ich systemów na matematycznym materiale w zakresie stosunków liczbowych i przestrzennych wyrażonych za pośrednictwem symboli liczb i znaków matematycznych”¹⁵. Beata Łubianka, dokonując rozważań dotyczących zdolności matematycznych, opisuje wskaźniki świadczące o posiadaniu tychże zdolności. Autorka zalicza do nich:

¹¹ W. Okoń za: H. Stachera, A. Kijo, J. Wilińska, *Jak pomagać uczniom rozwijać uzdolnienia informatyczne?*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2014, s. 6.

¹² H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, tłum. A. Jankowski, Media Rodzina, Poznań 2002, s. 24.

¹³ Ze wszystkimi opisanymi w artykule działaniami, programami, a także zdjęciami czytelnik może zapoznać się, zaglądając na stronę internetową Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii Solca nad Wisłą, <http://mossolec.pl/> bądź też na Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii Solca nad Wisłą (profil na Facebooku), <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].

¹⁴ Zob. J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, J. Mantur, *op. cit.*, s. 34–46. Również J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, *Debiutant czy ekspert. Identyfikacja i samoocena uzdolnień uczniów*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2018, s. 17–28.

¹⁵ W.A. Krutiecki, *Psychologia matematycznych sposobności szkolników*, Proswieszczenie, Moskwa 1968, s. 385–387 cyt. za: M. Legutko, *Wieloetapowe zadania problemowe szansą rozwoju ucznia zdolnego na lekcji matematyki*, s. 6, <http://maciejko.org/witryna/wp-content/uploads/2012/12/nr-22-MLegutko-.pdf> [dostęp: 9.11.2023].

- „wysoką aktywność poznawczą związaną z zadawaniem pytań dotyczących świata matematyki,
- zaangażowanie w proces uczenia się przedmiotu,
- nadprogramowe czytanie literatury popularnonaukowej,
- generowanie różnych sposobów rozwiązania danego zadania,
- samokontrolę w myśleniu,
- umiejętność krytycznego spojrzenia na własne rozwiązania,
- twórcze wykorzystywanie wiedzy i umiejętności matematycznych w rozwiązywaniu sytuacji problemowych z życia codziennego,
- umiejętność uogólniania i szybkiego łączenia wiedzy z różnych dziedzin matematyki podczas rozwiązywania zadań”¹⁶.

W MOS w Solcu nad Wisłą na lekcjach matematyki, na kółku matematycznym oraz w trakcie zajęć wychowawczych podopieczni mają możliwość rozwijania swoich zdolności matematycznych, m.in. biorąc udział w obchodach Światowego Dnia Tabliczki Mnożenia i Światowego Dnia Liczby π . W dni te, w trakcie licznych gier i zabaw, młodzież ma możliwość wykazania się wiedzą i umiejętnościami matematycznymi¹⁷.

Ciekawym pomysłem na zainteresowanie młodych ludzi matematyką są zajęcia pt. „Matematyka malowana nitką – haft matematyczny”. W ramach tego typu zajęć młodzież może poszerzyć swoją wiedzę dotyczącą figur geometrycznych, a także rozwijać zdolności manualne w trakcie haftowania kształtów figur geometrycznych¹⁸.

Nauczyciele pracujący w MOS w Solcu nad Wisłą organizują również zajęcia praktyczno-techniczne na lekcjach matematyki. Ma to na celu lepsze przyswojenie materiału z matematyki. Takim przykładem zajęć może być sklejanie z papieru graniastosłupów¹⁹.

Opisane powyżej działania pozwalają nauczycielowi na identyfikację uczniów posiadających zdolności matematyczne, rozwijanie ciekawości matematycznej, ale także na rozwijanie twórczego myślenia.

Zdolności technologiczne i informatyczne

Drugim rodzajem zdolności wyróżnionym przez Uszyńską-Jarmoc, Kunat i Mantura są zdolności technologiczne i informatyczne. Autorzy, dokonując charakterystyki tego zagadnienia, stwierdzają, że „zdolności i uzdolnienia techniczne

¹⁶ J. Janowicz, L. Wrona i K. Makowska za: B. Łubianka, *Uzdolnienia matematyczne – definicja, struktura, pomiar*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018, nr 4/26, s. 34–35, <https://doi.org/10.15584/eti.2018.4.2>.

¹⁷ Zob. Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii Solec nad Wisłą (profil na Facebooku), posty zamieszczone 2.11.2017, 19.10.2018, 20.11.2020, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].

¹⁸ Zob. *ibidem*, post dotyczący haftu matematycznego został zamieszczony 24.02.2022.

¹⁹ Zob. *ibidem*, post zamieszczony 24.03.2022.

dotyczą sprawnego posługiwania się wiedzą z zakresu techniki i technologii oraz umiejętności wykorzystania jej w wyspecjalizowanych dziedzinach życia. Natomiast zdolności i uzdolnienia informatyczne związane są ze szczególnym zainteresowaniem i motywacją do zgłębiania zagadnień z zakresu informatyki, zdobywania umiejętności posługiwania się technologiami informatycznymi oraz ich wykorzystywania do twórczego rozwiązywania problemów teoretycznych i praktycznych²⁰.

Wychowankowie MOS w Solcu nad Wisłą korzystają z pracowni informatycznej, w której mogą przeglądać strony internetowe oraz poszukiwać informacji dotyczących nowinek w zakresie techniki i technologii. W trakcie pobytu w placówce uczniowie często wykorzystują technologie informatyczne. W ramach koła plastycznego „Autoportret” poznają techniki robienia zdjęć oraz uczą się korzystać z programów komputerowych służących do obróbki fotografii. Dość często młodzież ucząca się w placówce przygotowuje prezentacje multimedialne z wcześniej wykonanymi zdjęciami, następnie prezentując je na różnych imprezach ośrodkowych²¹. Innym sposobem wykorzystania środków teleinformatycznych jest nagrywanie filmików zarówno z zajęć prowadzonych w Ośrodku, jak również filmików, które biorą udział w różnych konkursach, m.in. „MOSimy zdrowo żyć”²². Innym przykładem wykorzystywania filmu jest korzystanie z filmików instruktażowych bądź profilaktycznych umieszczonych w Internecie.

Ciekawym sposobem rozwijania zdolności techniczno-informatycznych były zajęcia realizowane przez Bibliotekę Pedagogiczną w Lipsku, na których wychowankowie MOS uczyli się posługiwać techniką *sleeve face*²³. Uczniowie używają tej techniki, biorąc udział w konkursach, np. „Ze sztuką mi do twarzy”²⁴.

Podopieczni MOS w Solcu nad Wisłą biorą udział w licznych konkursach, w których należy skorzystać z narzędzi IT. Przykładem jest konkurs „Biblioteka w memie”. Zadaniem jego uczestników było przygotowanie mema internetowego propagującego czytelnictwo bądź bibliotekę²⁵.

Zdolności przyrodnicze

Kolejnym rodzajem zdolności, które mogą być rozpoznawane i rozwijane w MOS są zdolności przyrodnicze. Urszula Grygier, Beata Jancarz-Łanczkowska i Krzysztof T. Piotrowski uznają, że „objawia się to wzmocnionym

²⁰ J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, J. Mantur, *op. cit.*, s. 36.

²¹ Zob. Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii Solec nad Wisłą (profil na Facebooku), posty dotyczące działalności koła zainteresowań „Autoportret” zostały zamieszczone m.in. 20.11.2020, 28.11.2020, 3.12.2020, 16.02.2021, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].

²² Zob. *ibidem*, post dotyczący konkursu „MOSimy zdrowo żyć” zamieszczony 16.06.2021.

²³ Zob. *ibidem*, post zamieszczony 12.03.2017.

²⁴ Zob. *ibidem*, posty dotyczące konkursu zostały zamieszczone 29.10.2022, 31.10.2022.

²⁵ Zob. *ibidem*, post na temat konkursu „Biblioteka w memie” został zamieszczony 26.05.2018.

zainteresowaniem światem przyrodniczym (zarówno zwierzętami, roślinami, jak i zjawiskami fizycznymi). Tej fascynacji towarzyszy zazwyczaj silne zaangażowanie pamięci²⁶. Uszyńska-Jarmoc i Kunat wskazują, że „uczeń uzdolniony przyrodniczo jest bardzo zaintrygowany rzeczywistością przyrodniczą oraz dociekaniem istoty i natury zjawisk zachodzących w przyrodzie”²⁷.

Podopieczni MOS w Solcu nad Wisłą mają możliwość rozwijania zdolności przyrodniczych poprzez działania na rzecz przyrody. W ramach zajęć wychowawczych sadzą kwiaty przed ośrodkami, o które potem dbają, podlewają je, plewią. Pozwala im to, podobnie jak piesze wędrowki do lasu, na obserwację zmian, jakie zachodzą w przyrodzie. Poznają także różne rośliny, np. grzyby jadalne i niejadalne.

Wychowankowie uczestniczą w zajęciach, które mają na celu poszerzenie ich świadomości ekologicznej, są to np. działania w ramach projektu „Leśna szkoła z klimatem”²⁸. W trakcie tego typu zajęć poznają rolę i znaczenie lasu w życiu i funkcjonowaniu człowieka.

Młodzież ucząca się w MOS chętnie bierze udział w akcjach ogólnopolskich. W ramach akcji „Sprzątanie Świata” uczniowie sprzątają najbliższą okolicę. Biorą również udział w obchodach Międzynarodowego Dnia Ziemi, podejmując działania, które przyczyniają się do podnoszenia świadomości ekologicznej oraz kształtowania właściwej postawy względem przyrody, a także w różnych warsztatach związanych z szeroko rozumianą przyrodą, np. „Świat jest piękny i kolorowy i aby taki był muszę o niego dbać”²⁹.

Ciekawym działaniem, dzięki któremu podopieczni mogli rozwijać swoje zainteresowanie zwierzętami, były cykliczne wyjazdy do stadniny koni Vital Horse, w których młodzież uczyła się, jak należy opiekować się zwierzętami³⁰.

Zdolności naukowo-analityczne

Zdolności naukowo-analityczne – jak piszą Uszyńska-Jarmoc, Kunat i Mantur – „ujawniają się w różnych dziedzinach wiedzy. Wiążemy je z umiejętnością wykorzystywania wiedzy do wyjaśniania zjawisk i procesów, a także formułowania pytań i wyciągania wniosków opartych na dowodach”³¹.

²⁶ U. Grygier, B. Janczarz-Łanczkowska, K.T. Piotrowski, *Jak odkrywać i rozwijać uzdolnienia przyrodnicze w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadpodstawowej*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2013, s. 35.

²⁷ J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, *op. cit.*, s. 18.

²⁸ Zob. Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii Solec nad Wisłą (profil na Facebooku), posty zamieszczone 12.06.2022 oraz 26.10.2022, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].

²⁹ Zob. *ibidem*, post zamieszczony 26.05.2022.

³⁰ Zob. *ibidem*, posty zamieszczone 1.06.2017, 19.10.2018.

³¹ J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, J. Mantur, *op. cit.*, s. 38.

W MOS w Solcu nad Wisłą do pracy wykorzystywana jest metoda tutoringu szkolnego, w ramach której młodzież uczy się samodzielności w myśleniu, działaniu oraz kształtowana jest umiejętność refleksyjnego funkcjonowania w życiu.

Zdolności twórcze oraz kreatywność

Kolejnym rodzajem zdolności są zdolności twórcze oraz kreatywność. Maciej Karwowski definiuje je jako „sprawności w zakresie intelektualnych operacji istotnych przy generowaniu, eksplorowaniu i wdrażaniu w życie idei oraz rozwiązywaniu problemów”³². Uszyńska-Jarmoc, Kunat i Mantur wskazują, że „uzdolnienie twórcze obejmuje swoim zakresem znaczeniowym: [...] zdolności twórcze (cechy intelektualne), umiejętności tworzenia czegoś nowego i oryginalnego, motywację do twórczości oraz zespół cech osobowości (m.in. nonkonformizm, poczucie humoru, odwagę”³³.

W MOS w Solcu nad Wisłą działa koło majsterkowe. Jego członkowie biorą udział w licznych konkursach, pokazując swoje wytwory. Przykładami takich konkursów jest „Konkurs na Najpiękniejszą i Najokazalszą Palmę Wielkanocną”³⁴, „Dizajn – działaj kreatywnie i pokaż swoją pasję”³⁵ itp. W ramach działania koła podopieczni poznają różne techniki, np. decoupage, oraz różne metody wykonywania prac plastycznych, technicznych, a także rozwijają swoje zdolności manualne. Uczą się również racjonalnego korzystania z produktów oraz poszukują alternatywnych metod wykorzystania zużytych już czy niepotrzebnych rzeczy, nadając im drugie życie.

Zdolności przedsiębiorczo-innowacyjne

Zdolności przedsiębiorczo-innowacyjne rozumiane są przez Uszyńską-Jarmoc, Kunat i Mantur jako „otwartość na nowe rozwiązania, a przejawiają się w gotowości i umiejętności podejmowania ryzyka, przyjmowania nowych rozwiązań, krytycyzmie wobec zastanych schematów i standardów postępowania, otwartości na nowinki technologiczne i techniczne oraz chęci wykorzystania ich w codziennym życiu”³⁶.

W MOS w Solcu nad Wisłą działa koło zainteresowań „Słodkości z miłości”. Uczestnicy tego koła nie tylko rozwijają swoje umiejętności cukiernicze, ale także poznają tajniki przedsiębiorczości. W ramach zajęć wychowawczych

³² M. Karwowski, *Kreatywność – feeria rozumień, uwikłań, powodów. Teoretyczno-empiryczna prolegomena*, [w:] *Kreatywność (nie tylko) w klasie szkolnej*, red. M. Karwowski, A. Gajda, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2010, s. 14, cyt. za: *ibidem*, s. 39.

³³ Zob. J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, J. Mantur, *op. cit.*, s. 39.

³⁴ Zob. Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii Solec nad Wisłą (profil na Facebooku), posty zostały zamieszczone 26.03.2021, 28.03.2021, 8.04.2022, 10.04.2022, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].

³⁵ Zob. *ibidem*, posty zostały zamieszczone 8.01.2019, 11.12.2021, 17.12.2021, 11.12.2022.

³⁶ J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, J. Mantur, *op. cit.*, s. 41.

w internacie przygotowują ciasta, które następnie zostają sprzedane na jarmarkach bożonarodzeniowych oraz wielkanocnych. Także członkowie koła majsterkowego przygotowują różne wytwory plastyczno-techniczne, a następnie sprzedają je na wspomnianych jarmarkach.

Zdolności przywódcze/społeczne

Uczeń posiadający zdolności przywódcze i społeczne wykazuje „tendencję do kierowania innymi podczas wspólnej aktywności. Lubi przebywać w grupie i ma dobre relacje z innymi. Jest traktowany jako lider i koordynator grupy. Koledzy zwracają się do niego o pomoc w sytuacjach, gdy o czymś trzeba zdecydować. Posiada umiejętność przekonywania innych do realizacji wspólnych pomysłów, ponadto potrafi odczytywać emocje innych”³⁷.

W MOS w Solcu nad Wisłą działa samorząd uczniowski, do którego wychowankowie wybierani są w demokratycznych wyborach. Przewodniczący, jego zastępca oraz sekretarz to osoby, które stanowią łącznik pomiędzy wychowanymi a kadrami. Samorząd ma możliwość, podejmując współpracę z kadrami pedagogicznymi, tworzyć istotne wydarzenia szkolne oraz wdrażać własne pomysły w życie ośrodka.

Zdolności językowe/lingwistyczne

Zdolności językowe/lingwistyczne to kolejna grupa. Joanna Sobańska-Jędrych, Beata Karpeta-Peć i Marta Torenc wymieniają cechy, które tworzą zdolności językowe. Są to:

- „zdolność kodowania fonetycznego, czyli umiejętność przechowywania materiału językowego przez czas niezbędny do jego audytywnego rozpoznania i późniejszego przywoływania z pamięci;
- wrażliwość gramatyczna, czyli umiejętność rozpoznawania funkcji słów w zdaniu;
- umiejętność wnioskowania indukcyjnego, czyli umiejętność wnioskowania o formie językowej, regułach i strukturze języka na podstawie przykładów;
- zdolność zapamiętywania w krótkim czasie znacznej ilości materiału językowego i skojarzeń”³⁸.

Istotnym elementem zdolności językowych jest predyspozycja do nauki języka obcego. Składa się ona z kilku komponentów; są to:

- łatwość w opanowaniu nowych słów i gramatyki,
- umiejętność komunikowania się w języku obcym,
- rozumienie wyrażen i wypowiedzi w języku obcym³⁹.

³⁷ *Ibidem*, s. 41–42.

³⁸ J. Sobańska-Jędrych, B. Karpeta-Peć, M. Torenc, *Rozwijanie zdolności językowych na lekcji języka obcego*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2013, s. 10.

³⁹ Zob. N. Cybis, E. Drop, T. Rowiński, J. Ciecuch, *op. cit.*, s. 47.

Jedną z możliwości rozwijania zdolności uczniów MOS w Solcu nad Wisłą jest udział w konkursach językowych np.:

- „Best in English 2022”, w którym to konkursie młodzież może również poszerzyć swoje zdolności informatyczne, ponieważ rywalizacja przeprowadzona była za pomocą platformy Genially; konkurs pozwolił na poszerzenie wiedzy i umiejętności językowych, ale także na rozwijanie umiejętności informatycznych⁴⁰;
- „Welcome to England” – w ramach konkursu podopieczni mogli poszerzyć swoje umiejętności językowe, ale także wykorzystać narzędzia IT do uzupełnienia wiedzy na temat życia i funkcjonowania w Wielkiej Brytanii⁴¹;
- konkurs na kartkę świąteczną z życzeniami w języku niemieckim⁴².

Innym ciekawym przykładem, mogącym przyczyniać się do rozwijania zdolności zarówno technologiczno-informatycznych, jak również lingwistycznych, jest projekt „Zakodowane pozdrowienia z Polski, a może i ze świata” realizowany w MOS w Solcu nad Wisłą od maja do grudnia 2021 r., który polegał na wysyłaniu i odbieraniu pocztówek online w języku polskim i angielskim z zakodowanymi wiadomościami pomiędzy różnymi placówkami edukacyjnymi⁴³.

Zdolności literackie

Zdolności literackie to kolejny rodzaj zdolności, który jest identyfikowany i rozwijany w MOS w Solcu nad Wisłą. Uszyńska-Jarmoc, Kutnar i Mantur wskazują, że zdolności literackie związane są z „wczesnym zainteresowaniem literaturą piękną i posiadaniem zdecydowanie wyższych umiejętności pisarskich [...]”⁴⁴. Teresa Kosyra-Cieślak, dokonując charakterystyki uczniów zdolnych językowo, słusznie konstatuje, że „dysponują [oni] bogatym słownictwem i ładnym, «lekkim» stylem tworzą wypowiedzi mówione i pisane spełniające najwyższe kryteria oceny, a często wykraczające poza nie dzięki oryginalnemu ujęciu tematu, ciekawej kompozycji, wykorzystaniu środków językowych i stylistycznych czy trafnemu wyborowi formy wypowiedzi, adekwatnej do tematu i spełniającej wymogi gatunku”⁴⁵.

Młodzież podejmuje próby tworzenia własnych wytworów literackich. Podopieczni są twórcami wierszy – są one prezentowane zarówno w placówce, jak

⁴⁰ Zob. Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii Solec nad Wisłą (profil na Facebooku), post zamieszczony 15.06.2022, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].

⁴¹ Zob. *ibidem*, post zamieszczony 14.06.2022.

⁴² Zob. *ibidem*, post zamieszczony 1.06.2022.

⁴³ Zob. *ibidem*, post zamieszczony 3.02.2022.

⁴⁴ J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, J. Mantur, *op. cit.*, s. 43.

⁴⁵ T. Kosyra-Cieślak, *Praca z uczniem zdolnym na lekcjach języka polskiego i zajęciach pozalekcyjnych*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2013, s. 81.

również wysyłane na liczne konkursy⁴⁶. Podobnie wygląda kwestia pisania tekstów piosenek, które są prezentowane w MOS, a także biorą udział w licznych konkursach lokalnych i ogólnopolskich⁴⁷.

Młodzież bierze udział w wielu konkursach, które przyczyniają się do rozwoju zdolności literackich, np. konkurs na list do Świętego Mikołaja⁴⁸, esej w konkursie „Mazowsze – moja mała Ojczyzna”, a także w konkursach recytatorskich, np. „Kreować głosem”⁴⁹. Przygotowując się do tego typu konkursów, podopieczni poszukują odpowiednich tekstów literatury dostosowanych do swoich możliwości i zainteresowań, analizują teksty literackie, uczą się je interpretować, aby móc je prawidłowo wyrecytować.

Wychowankowie MOS w Solcu nad Wisłą biorą udział w wielu akcjach promujących czytelnictwo. Jedną z nich jest akcja „Jak nie czytam, jak czytam”⁵⁰, w ramach której uczniowie nie tylko mogli rozwijać swoje zdolności literackie, ale także integrować się ze społecznością lokalną. Podopieczni biorą udział w programie Narodowego Czytania – wcześniej przygotowane fragmenty literackie są przez nich czytane.

Wychowankowie brali także udział w Narodowym Programie Rozwoju Czytelnictwa. Do biblioteki zakupiono wiele egzemplarzy książek, które są chętnie czytane przez młodzież, co przyczynia się do rozwijania ich ciekawości, zasobu słów oraz kształtuje umiejętność wyrażania własnych myśli i opinii w sposób konstruktywny.

W ramach Tygodnia Bibliotek w bibliotece MOS w Solcu nad Wisłą realizowany jest Tydzień Poezji. Dzięki temu młodzież ma okazję w trakcie konkursów, gier i zabaw tematycznych poznawać dzieła poetyckie, poszerzać swoją wiedzę z zakresu poezji polskiej, a tym samym poszerzać zasób słownictwa, wiedzy ogólnej, ale także kształtować umiejętność samodzielnego myślenia i formułowania własnych myśli.

Ciekawym przykładem rozwijania zdolności literackich młodzieży uczącej się w MOS w Solcu nad Wisłą jest projekt „Z profilaktyką w świat młodzieży” realizowany we współpracy z Radiem Lipsko. Wychowankowie sami poszukują tematów związanych z szeroko rozumianą profilaktyką, a następnie przygotowują do tego zagadnienia audycje radiowe.

⁴⁶ Zob. Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii Solec nad Wisłą (profil na Facebooku), post zamieszczony 5.12.2022, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].

⁴⁷ Zob. *ibidem*, post zamieszczony 20.12.2022.

⁴⁸ Zob. *ibidem*, post zamieszczony 6.12.2021.

⁴⁹ Zob. *ibidem*, posty zamieszczone 13.01.2018, 21.01.2019, 9.12.2022.

⁵⁰ Zob. *ibidem*, post zamieszczony 14.09.2019.

Zdolności plastyczne

Uczeń wykazujący się zdolnościami plastycznymi „od wczesnych lat przejawia zainteresowania sztukami plastycznymi. Jego umiejętności plastyczne są wyższe niż przeciętne, a wytwory plastyczne wyróżniają się na tle prac rówieśników świeżością i oryginalnością. Traktuje sztukę jako sposób wyrażania własnego «ja», swoich przeżyć i uczuć. Ponadto uczeń ten jest wrażliwy na piękno, ma rozwinięte poczucie estetyki, zauważa szczegóły i odcienie barw, których mogą nie dostrzegać inni”⁵¹.

W ramach rozwijania zdolności plastycznych młodzież z MOS w Solcu nad Wisłą bierze udziału w licznych konkursach zarówno ogólnopolskich, jak i lokalnych, dzięki którym może rozwijać posiadane przez siebie umiejętności, np. „Ogólnopolski konkurs plastyczny z okazji roku Lema”⁵², „Autoportret”⁵³. Jednym z ciekawszych warsztatów plastycznych, w których uczestniczyli podopieczni, były zajęcia „Tworzenie komiksu, mangi i karykatury”⁵⁴.

Przygotowywanie obrazków i plakatów, z których tworzone są wystawy dostępne dla innych podopiecznych, to kolejna możliwość rozwijania umiejętności plastycznych. Wychowankowie tworzą gazetki szkolne, wykorzystując swoje zdolności plastyczne. Uczestniczą także w wystawach malarskich, gdzie mogą podziwiać dzieła artystyczne, czerpiąc z nich inspiracje do własnej aktywności plastycznej.

W ramach koła zainteresowań młodzi ludzie poznają tajniki sztuki plastycznej. Zapoznają się z różnymi metodami i technikami wykonywania prac plastycznych.

Zdolności muzyczne

Zdolności muzyczne są kolejnym rodzajem zdolności wyróżnionych przez Uszyńską-Jarmoc, Kunat oraz Mantura. Autorzy wskazują, że można je „analizować [...] z perspektywy pojęcia inteligencji muzycznej, która jest zdolnością do rozpoznawania zapisów nutowych, dźwięków, rytmów, zapamiętywania melodii i piosenek. Zdolności muzyczne można łączyć także z predyspozycjami człowieka do komponowania i improwizowania muzyki oraz wrażliwością muzyczną, aktywnym słuchaniem muzyki i jej krytycznym odbiorem”⁵⁵.

W MOS w Solcu nad Wisłą działa koło muzyczne. Jego uczestnicy doskonaliły swoje umiejętności wokalne przez wspólne próby, biesiady przy ognisku, a także

⁵¹ J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, J. Mantur, *op. cit.*, s. 44.

⁵² Zob. Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii Solec nad Wisłą (profil na Facebooku), post zamieszczony 1.12.2021, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].

⁵³ Zob. *ibidem*, posty zostały zamieszczone 27.05.2022, 15.05.2017.

⁵⁴ Zob. *ibidem*, post został zamieszczony 14.05.2022.

⁵⁵ J. Uszyńska- Jarmoc, B. Kunat, J. Mantur, *op. cit.*, s. 44–45.

w trakcie organizowanych w placówce konkursów karaoke⁵⁶, na ulubioną piosenkę czy autorski utwór muzyczny i wiele innych.

Podopieczni w ramach rozwijania zdolności muzycznych mają możliwość uczestniczenia w wielu koncertach muzycznych, zarówno muzyki klasycznej, jak i bardziej współczesnej, jako bierni uczestnicy, a także startowania w konkursach muzycznych. Są to konkursy: Ekosong⁵⁷, Festiwal Piosenki i Pieśni Patriotycznej⁵⁸ itp.

Przykładem działania realizowanego w MOS Solec nad Wisłą są „Młode Tymienianki”. W ramach współpracy, jaka została nawiązana z Kołem Gospodyń Wiejskich „Tymienianki” z Tymienicy, uczennice miały możliwość poznawania mazowieckich tradycyjnych przyśpiewek ludowych, ale także doskonalenia umiejętności wokalnych w trakcie cyklicznych spotkań z członkiniami koła. Działanie to zaowocowało osiągnięciami w licznych konkursach, m.in. w XXIV Festiwalu Folkloru i Twórczości Nieprofesjonalnej „Powiśle” 2018 czy w XIX Mazowieckim Przeglądzie Folkloru – 59. Dni Kolbergowskie⁵⁹.

Zdolności aktorskie

Przedostatni rodzaj zdolności wyróżniony przez Uszyńską-Jarmoc, Kunat i Mantura to zdolności aktorskie. Autorzy wskazują, że uczeń, który je posiada „od dzieciństwa przejawia autentyczne zainteresowanie grą autorską, jest mistrzem w mimice, pantomimie i naśladowaniu innych ludzi (sposób mówienia, chodzenia, gestykulacji) oraz potrafi skutecznie komunikować uczucia, świadomie wykorzystując gesty i mimikę twarzy. Z łatwością potrafi rozpoznać swoje nastroje i przedstawić je w różnych językach wyrazu. Jego umiejętności aktorskie doceniane są przez innych. Uczeń uzdolniony aktorsko w sytuacji wystąpień publicznych potrafi skupić na sobie uwagę innych oraz wywołać emocje odbiorców”⁶⁰.

W MOS w Solcu nad Wisłą działa koło teatralno-kabaretowe, dzięki któremu podopieczni placówki mogą zgłębiać tajniki gry aktorskiej. Uczą się, jak właściwie wypowiadać się oraz zachowywać i gestykulować na scenie. W placówce wychowankowie mogą zastosować zdobytą wiedzę w praktyce. Przy okazji różnych okoliczności w Ośrodku odbywają się liczne akademie, w których to członkowie koła mają możliwość pokazania się szerszej publiczności.

Podopieczni MOS mają także okazję do biernego uczestniczenia w licznych przedstawieniach organizowanych przez różne instytucje (domy kultury, kina,

⁵⁶ MOS Solec nad Wisłą (profil na Facebooku), posty zostały zamieszczone 2.11.2021, 21.11.2021, 8.11.2022, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].

⁵⁷ Zob. *ibidem*, posty zostały zamieszczone 13.02.2017, 22.12.2018, 16.12.2021.

⁵⁸ Zob. *ibidem*, posty zostały zamieszczone 12.05.2018, 26.05.2018, 22.12.2018, 8.12.2021.

⁵⁹ Zob. *ibidem*, posty zostały zamieszczone 13.01.2018, 22.06.2018, 22.11.2018.

⁶⁰ J. Uszyńska-Jarmoc, B. Kunat, J. Mantur, *op. cit.*, s. 45.

teatry itp.). Dzięki temu młodzi ludzie mogą podpatrywać, jak powinna wyglądać gra aktorska.

Zdolności sportowe

Ostatnim rodzajem zdolności są zdolności sportowe, które rozumiane są jako „zespół właściwości indywidualnych o podłożu morfologicznym, motorycznym, fizjologicznym i psychologicznym, istotnie sprzyjających efektywności treningu i walki sportowej w określonej dyscyplinie sportu. Można je powiązać z inteligencją cielesno-kinestetyczną ucznia, czyli zdolnością do poruszania się i koordynacji ruchowej”⁶¹. Michał Bronikowski, Adam Kantanista i Agata Glapa wskazują, że zdolności ruchowe uczniów charakteryzują się „[...] wysokim potencjałem rozwojowym, zdolności motorycznych i umiejętności ruchowych oraz zdecydowanie wyższym niż rówieśnicy poziomem kompetencji poznawczych”⁶².

Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii w Solcu nad Wisłą stwarza wiele szans do rozwijania zdolności sportowych. Podopieczni mogą korzystać z zajęć sportowych prowadzonych zarówno podczas lekcji wychowania fizycznego, jak również podczas zajęć koła sportowego. W trakcie ćwiczeń uczniowie podejmują aktywność ruchową oraz doskonałą swoją kondycję fizyczną.

Ośrodek jest organizatorem cyklicznych imprez sportowych takich jak Turniej tenisa stołowego⁶³ oraz Zimowa Olimpiada Sportowa⁶⁴. W ramach tych przedsięwzięć młodzież ma możliwość uczestniczenia w zawodach sportowych oraz może osiągać w nich sukcesy sportowe, co może skutkować chęcią do dalszego rozwoju fizycznego. Zawody sportowe rozwijają zdolności motoryczne i umiejętności ruchowe, a także uczą w praktyce zasady fair play⁶⁵.

Rajdy piesze i rowerowe to kolejne przedsięwzięcia, dzięki którym młodzież poprawia swoją kondycję fizyczną oraz wytrzymałość⁶⁶.

Warto podkreślić, że wychowankowie mają również możliwość uczestniczenia w licznych wycieczkach i wyjazdach, np. na lodowisko⁶⁷, na basen⁶⁸ czy na stok narciarski⁶⁹; także podczas tego typu zajęć mogą rozwijać nowe

⁶¹ *Ibidem*, s. 46.

⁶² M. Bronikowski, A. Kantanista, A. Glapa, *Wychowanie fizyczne – praca z uczniem zdolnym*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2014, s. 9.

⁶³ Zob. Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii Solec nad Wisłą (profil na Facebooku), posty zostały zamieszczone 13.01.2018, 24.04.2018, 22.03.2021, 12.05.2022, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].

⁶⁴ Zob. *ibidem*, posty zostały zamieszczone 12.03.2017, 25.03.2018, 3.02.2021.

⁶⁵ Zob. *ibidem*, posty zostały zamieszczone 30.04.2017, 6.06.2020.

⁶⁶ Zob. *ibidem*, posty zostały zamieszczone 13.02.2017, 2.11.2017, 19.10.2018, 22.12.2018, 14.06.2019, 14.11.2019, 29.11.2021, 21.05.2022, 28.09.2022.

⁶⁷ Zob. *ibidem*, post został zamieszczony 25.01.2018.

⁶⁸ Zob. *ibidem*, post został zamieszczony 2.02.2018.

⁶⁹ Zob. *ibidem*, post został zamieszczony 13.02.2017.

umiejętności sportowe, zdobywać kolejne sprawności motoryczne oraz odkrywać nowe zdolności.

W trakcie pobytu w Ośrodku podopieczni biorą udział w podchodach⁷⁰ oraz w grze terenowej „Trzydziestka”⁷¹. W trakcie tych zmagania rozwijają swoją szybkość, sprawność, ale także mają możliwość czerpania satysfakcji z podejmowanej aktywności fizycznej. W konsekwencji może to powodować lepsze samopoczucie. Dodatkowo takie działanie może przyczyniać się do rozwijania innych rodzajów zdolności, m.in. twórczych czy przyrodniczych. Innym przykładem zajęć o charakterze sportowym są regaty wiślane. Dzięki udziałowi w nich podopieczni nie tylko rozwijają swoją sprawność fizyczną, ale także obcują z przyrodą, co może skutkować także rozwijaniem zdolności przyrodniczych.

Podsumowanie

Z przedstawionych powyżej analiz wynika, że Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii w Solcu nad Wisłą jest placówką, która realizuje różne działania, w ramach których może nastąpić identyfikacja zdolności i uzdolnień uczniów. Pierwszym elementem procesu identyfikacji zdolności są informacje uzyskane od opiekunów prawnych, analiza posiadanej dokumentacji, obserwacja oraz nominacje nauczycielskie.

W placówce realizowane są zajęcia zarówno w systemie klasowo-lekcyjnym, jak również zajęcia pozalekcyjne, które pozwalają na jednoczesne identyfikowanie oraz rozwijanie zdolności wychowanków.

Działania, które są realizowane przez pracowników Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii w Solcu nad Wisłą, pomimo że mają miejsce w klasach VI–VIII szkoły podstawowej oraz w klasach I–III szkoły branżowej, po pewnej modyfikacji i dostosowaniu ich do możliwości ucznia edukacji wczesnoszkolnej mogą stanowić inspirację do prowadzenia zajęć przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej.

Zarówno w MOS, jak również w edukacji wczesnoszkolnej istotne jest umożliwienie odniesienia sukcesu w sensie jednostkowym, edukacyjnym, a także wychowawczym. Warto również, aby wszelkie sukcesy uczniów były promowane oraz nagradzane za pomocą dyplomów, pochwał, wyróżnień, co przyczynia się do wzrostu motywacji i podejmowania działań. Istotnym elementem, który może przyczyniać się do identyfikacji oraz rozwijania zdolności na wspomnianych etapach edukacji jest przygotowanie i udział uczniów w konkursach, turniejach oraz olimpiadach.

Warto zachęcać uczniów do korzystania z szerokiej oferty proponowanej przez inne placówki edukacyjne oraz kulturalne (np. wystawy, koncerty,

⁷⁰ Zob. *ibidem*, post został zamieszczony 14.09.2021.

⁷¹ Zob. *ibidem*, post został zamieszczony 26.11.2020.

spotkania, przedstawienia itp.). Działania takie mogą przyczyniać się do rozwoju ucznia w wielu sferach jego funkcjonowania, m.in. mogą warunkować postawę twórczą, inspirować do podejmowania określonych działań.

Zajęcia pozalekcyjne oraz koła zainteresowań to kolejne działanie, które może przyczyniać się do identyfikacji zdolności oraz pracy z uczniem zdolnym, podobnie jak spotkania z osobami, które prezentują określony zakres zdolności (np. członkowie koła gospodyń wiejskich, którzy uczą śpiewać bądź grać na instrumentach). Uczniowi można przydzielać także dodatkowe zadania oraz funkcje, jakie może pełnić w klasie bądź grupie rówieśniczej.

Podczas rozwijania zdolności – zarówno w MOS, jak i edukacji wczesnoszkolnej – ważne jest, aby wykorzystywać technologie informacyjno-komunikacyjne, które w zasadniczy sposób mogą przyczyniać się do efektywniejszego uczenia się oraz są nieodłącznym elementem funkcjonowania we współczesnym świecie.

Podejmowanie wielu z opisanych powyżej działań w edukacji wczesnoszkolnej może również stanowić czynnik prewencyjny. Angażowanie uczniów w różne działania może zapobiegać powstawaniu zachowań odbiegających od ogólnie przyjętych norm życia społecznego.

Bibliografia

- Bronikowski M., Kantanista A., Glapa A., *Wychowanie fizyczne – praca z uczniem zdolnym*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2014.
- Cybis N., Drop E., Rowiński T., Ciecich J., *Uczeń zdolny – analiza dostępnych narzędzi diagnostycznych. Raport przygotowany w ramach projektu Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2013.
- Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, tłum. A. Jankowski, Media Rodzina, Poznań 2002.
- Grygier U., Jancarz-Łanczkowska B., Piotrowski K.T., *Jak odkrywać i rozwijać uzdolnienia przyrodnicze w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadpodstawowej*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2013.
- Knopik T., *Zafascynowani światem. Efektywne wspieranie rozwoju zdolności i zainteresowań uczniów w codziennej praktyce szkolnej*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2018.
- Kosyra-Cieślak T., *Praca z uczniem zdolnym na lekcjach języka polskiego i zajęciach pozalekcyjnych*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2013.
- Legutko M., *Wieloetapowe zadania problemowe szansą rozwoju ucznia zdolnego na lekcji matematyki*, <http://maciejko.org/witryna/wp-content/uploads/2012/12/nr-22-MLegutko-.pdf> [dostęp: 9.11.2023].
- Lewowicki T., *Kształcenie uczniów zdolnych*, wyd. 2, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1986.

- Łubianka B., *Uzdolnienia matematyczne – definicja, struktura, pomiar*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018, nr 4/26, s. 31–36, <https://doi.org/10.15584/eti.2018.4.2>.
- Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii w Solcu nad Wisłą, <http://mossolec.pl> [dostęp: 10.03.2023].
- Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii w Solcu nad Wisłą (profil na Facebooku), <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057544596326> [dostęp: 10.03.2023].
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1992.
- Panek W., *Zachowanie się szczególnie zdolnych uczniów w sytuacjach szkolnych*, [rozprawa habilitacyjna], Sekcja Wydawnicza Filii UW, Białystok 1977.
- Pietrasieński Z., *Zdolności*, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, wyd. 2, PWN, Warszawa 1976, s. 735–762.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, wyd. 2 popr. i rozsz., Żak, Warszawa 2001.
- Sobańska-Jędrych J., Karpeta-Peć B., Torenc M., *Rozwijanie zdolności językowych na lekcji języka obcego*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2013.
- Stachera H., Kijo A., Wilińska J., *Jak pomagać uczniom rozwijać uzdolnienia informatyczne?*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2014.
- Tyborowska K., *Problemy współczesnej psychologii: wybrane zagadnienia*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1964.
- Tyszkowa M., *Zdolności, osobowość i działalność uczniów*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990.
- Uszyńska-Jarmoc J., Kunat B., *Debiutant czy ekspert. Identyfikacja i samoocena uzdolnień uczniów*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2018.
- Uszyńska-Jarmoc J., Kunat B., Mantur J., *Zdolny, ale jak?: (auto)diagnoza zdolności i uzdolnień uczniów*, Centrum Kształcenia Ustawicznego, Białystok 2005.

